

विशेष दुरुस्ती/विस्तार व सुधारणा
अंतर्गत घ्यावयाच्या कामांबाबत सुधारीत
धोरण व मार्गदर्शक सूचना.

महाराष्ट्र शासन
जलसंपदा विभाग,
शासन निर्णय क्रमांक: प्रमा-२०१३/(प्र.क्र.७८५/१३)/सिव्य(कामे)
मंत्रालय, मुंबई ४०००३२,
दिनांक: ०१/०८/२०१९

संदर्भ:- १) शासन निर्णय क्रमांक प्रमा २०१३/(७८५/१३)/सिव्य (कामे), दिनांक ०१/०१/२०१५.
२) शासन निर्णय क्रमांक देवदु २०१५/(८३६/१५)/ सिव्य (कामे), दि.१७.११.२०१६.
३) शासन निर्णय क्रमांक संकीर्ण-२०१६/(२७/२०१६)/लपा-२, दि.२६.०५.२०१७.
४) शासन निर्णय क्रमांक २०१७/(५६६/१७)/सिव्य (कामे), दि.३१.०८.२०१८.
५) शासन निर्णय क्रमांक संकीर्ण-२०१७/(५५१/१७)/सिव्य (कामे), दि.२७.११.२०१८.

प्रस्तावना :-

जलसंपदा विभागातील पूर्ण झालेले प्रकल्प सिंचन व्यवस्थापन विभागाकडे हस्तांतरित केले जातात. त्यानंतर प्रकल्पांची नियमित देखभाल दुरुस्तीची कामे महामंडळाला प्राप्त होणा-या पाणीपट्टीमधून करण्यात येतात. विशेष दुरुस्ती व विस्तार सुधारणा अंतर्गत कामे योजनांतर्गत निधीमधून हाती घेतली जातात. अशा कामांना योजनांतर्गत (Plan) लेखाशिर्षाखाली शासनामार्फत निधी उपलब्ध करून देण्यात येतो. प्राप्त परिस्थितीत प्रकल्पांची संख्या, वयोमान व उपलब्ध निधी या बाबींचा विचार केल्यास विशेष दुरुस्ती, विस्तार व सुधारणा अंतर्गत समाविष्ट करावयाच्या कामांच्या प्रस्तावामध्ये सुसूत्रता यावी व प्रस्ताव सादरीकरणातील सध्याचा विस्कळीतपणा दूर व्हावा यासाठी सर्वसमावेशक मार्गदर्शक सूचना उपरोक्त संदर्भ क्र.१ अन्वये निर्गमित करण्यात आल्या होत्या.

तदनंतर या मार्गदर्शक सूचनांची अंमलबजावणी करताना क्षेत्रिय कार्यालयांना अडचणी येत होत्या. पूर्ण झालेल्या सिंचन प्रकल्पांचे विशेष दुरुस्ती/विस्तार सुधारणा कामे करताना कालवा प्रवाही असल्याने व धरणात पाणीसाठा झालेला असल्याने प्रत्यक्ष कामाचा कालावधी कमी मिळतो. त्यामुळे कामाचे नियोजन २ वर्षांचे असले तरी प्रत्यक्षात ४ ते ५ वर्षे कालावधी लागतो. त्यामुळे विशेष दुरुस्तीचा workplan कालावधी वाढविणे आवश्यक आहे.

संदर्भ क्र.२ मध्ये नमूद शासन निर्णयान्वये जलसंपदा विभागाने सिंचन व्यवस्थापन पाटबंधारे महामंडळाकडे वर्ग करून सिंचन व बिगर सिंचन पाणीपट्टी वसूलीतून सिंचन व्यवस्थापनाशी संबंधित सर्व बाबींचा खर्च करण्यास मान्यता दिली आहे. याअंतर्गत पाणीपट्टी वसूलीतून उपलब्ध होणाऱ्या निधीतून पूर्ण झालेल्या सिंचन प्रकल्पांची नियमित देखभाल दुरुस्ती व तसेच धरण सुरक्षितता संघटना, नाशिक यांचे वार्षिक धरण स्थिती अहवालातून संवर्ग ३ त्रुटी प्रकारातील त्रुटीचे निराकरण करण्याच्या दृष्टीने आवश्यक असलेली कामे महामंडळ स्तरावर केली जातात.

संदर्भ क्र.३ नुसार विशेष दुरुस्तीच्या कामांना प्रशासकीय मान्यता देण्याचे अधिकार रु.५ कोटी किंमती पर्यंत जलसंपदा विभागास प्रदान केले आहेत. विस्तार सुधारणा कामांच्या प्रशासकीय मान्यतेचे अधिकार रु. ५ कोटी किंमती पर्यंत नियोजन विभागाच्या सहमतीने जलसंपदा विभागास प्रदान केले आहेत.

तदनंतर उपरोक्त संदर्भ क्र.५ मध्ये नमूद जलसंपदा विभाग, शासन निर्णय दि.२७/११/२०१८ अन्वये विशेष दुरुस्ती आणि विस्तार व सुधारणा अंतर्गत कामांना एकूण वार्षिक नियतव्ययाच्या १०% मर्यादेपर्यंत खर्च करण्याचा निर्णय घेण्यात आला आहे.

गेल्या ५०-५५ वर्षांमध्ये पाणीसाठा व सिंचन क्षमता निर्माण करण्याच्या दृष्टीने नवीन धरणांची निर्मिती झालेली आहे. सद्यःस्थितीत उपलब्ध पाण्याच्या नियोजनाच्या दृष्टीने व विविध लवादांनी निश्चित करून दिलेल्या पाणीवापराच्या दृष्टीने धरणांची कामे प्रगतीपथावर आहेत. राज्याच्या हिश्याच्या पाण्याच्या प्रमाणात बांधकामाधीन प्रकल्प हाती घेण्यात आलेले असून भविष्यात नवीन धरणे हाती घेणे शक्य नसल्यामुळे, पूर्ण झालेली धरणे, कालवे व वितरण प्रणाली सुस्थितीत ठेवणे व निर्माण केलेल्या साधनसंपत्तीचा सांभाळ करणे हे महत्वाचे काम राहणार आहे. राज्याच्या निर्मिती नंतर निर्मित साधनसंपत्तीचे रक्षण करून त्या परिचालनाच्या दृष्टीने सुस्थितीत ठेवणेबाबत व्यापक स्तरावर निधीची तरतूद झालेली नाही. त्यामुळे सिंचन व्यवस्थापनामध्ये क्षेत्रीय स्तरावर प्रचंड अडचणी निर्माण होत असून निधी अभावी दुरुस्तीची बरीच कामे रखडलेली आहेत.

राज्याच्या एकत्मिक राज्य जल आराखड्याच्या खंड १ मधील संक्षिप्तामध्ये (Executive summary) प्रकल्पातील घटकांचे पूर्णतः नुकसान टाळण्यासाठी व सिंचन प्रणाली कार्यक्षम राहण्याकरीता नियमित देखभाल व दुरुस्तीकरीता आणि विशेष दुरुस्ती, विस्तार व सुधारणाकरिता पुरेसा निधी देणे अत्यावश्यक असल्याचे नमूद आहे. तसेच विलंबाने केलेली देखरेख / देखभाल व दुरुस्ती ही भविष्यात प्रकल्प घटकांच्या कायम स्वरूपी अकार्यक्षमतेस कारणीभूत ठरून शेतकऱ्यांना प्राप्त होणाऱ्या सिंचन सुविधांच्या नुकसानीस जबाबदार ठरून त्यामुळे पुर्नस्थापनेकरीता प्रचंड खर्च लागणार असल्याचे नमूद आहे.

तसेच एकत्मिक राज्य जल आराखड्याच्या खंड १, संक्षिप्त (Executive summary), मुद्दा क्र.८ - महत्वाच्या शिफारशी मधील मुद्दा क्र.८.३ - प्रकल्प नियोजन आणि सिंचन व्यवस्थापन यामधील मुद्दा क्र.१५ मध्ये स्वातंत्र्यपूर्व काळातील बऱ्याच बांधकामांचे आर्थिक आयुष्य (Economic Life) संपलेले असून त्यामुळे मोठ्या प्रमाणात धरणांच्या / बांधकामांच्या दुरुस्तीकरीता प्रचलित भांडवली खर्चाव्यतिरिक्त विशेष आर्थिक तरतूद करणे गरजेचे असल्याचे नमूद आहे.

मा. राज्यपाल यांचे पत्र दि.१४.०८.२००९ नुसार जलसंपदा विभागाने नियोजन विभागाशी सल्लामसलत करून विशेष दुरुस्ती आणि विस्तार व सुधारणाबाबत धोरण निश्चित करावयाचे आहे. त्यानुसार नियोजन विभागाकडे सादर अनेक प्रकरणांवर /धारिकेवर नियोजन विभागाने धोरण आखणेबाबतचे अभिप्राय दिलेले आहेत व त्याबाबत वित्त विभागाने देखील नियोजन विभागाशी

सहमती दर्शवून धोरण निश्चित करण्याचा आग्रह धरलेला आहे. या सर्व बाबींचा विचार करून विशेष दुरुस्ती आणि विस्तार व सुधारणा अंतर्गत प्रस्तावित करावयाच्या कार्यप्रकाराबाबतचे व त्यांच्या प्राधान्यक्रमाबाबतचे सुधारीत धोरणाबाबत शासन पुढील प्रमाणे निर्णय घेत आहे.

शासन निर्णय :- विशेष दुरुस्ती आणि विस्तार व सुधारणा अंतर्गत प्रस्तावित करावयाच्या कार्यप्रकाराबाबतचे व त्यांच्या प्राधान्यक्रमाबाबतचे निकष प्रामुख्याने खालीलप्रमाणे असतील :-

क) कार्यप्रकार १) धरण शिर्ष कामे संबंधित विशेष दुरुस्ती कामे :-

धरण सुरक्षितता संघटना, नाशिक यांचेकडून दरवर्षी प्रसिध्द होणाऱ्या हेल्थ स्टेटस रिपोर्ट (HSR) मधील संवर्ग १ व संवर्ग-२ त्रुटी प्रकारातील त्रुटींची पूर्तता /निराकरण करण्याच्या दृष्टीने आवश्यक असलेली व धरण सुरक्षितता संघटना, नाशिक यांच्या शिफारशीनुसार आवश्यक असलेली कामे. सदर कामांकरीता उपलब्ध निधीच्या कमाल ४०% निधी दरवर्षी राखून ठेवला जाईल.

कार्यप्रकार २) वितरण व्यवस्थेशी तसेच चालू स्थितीतील शासकीय उपसा सिंचन योजनांच्या संबंधित विशेष दुरुस्ती व विस्तार व सुधारणा कामे:-

निर्मित सिंचन क्षमता व प्रत्यक्ष सिंचन यातील तफावत दूर करून सिंचन क्षेत्र पुर्नस्थापित करण्याच्या दृष्टीने आवश्यक असलेली विशेष दुरुस्तीची व विस्तार आणि सुधारणांची कामे. सदर कामांकरीता उपलब्ध निधीच्या एकूण ६०% निधी दरवर्षी राखून ठेवला जाईल.

ख) प्राधान्यक्रम :-

कार्यप्रकार १) :- कार्यप्रकार १) अंतर्गत प्रस्तावित करावयाच्या कामांचा प्राधान्यक्रम खालीलप्रमाणे असेल :-

(१) धरण सुरक्षितता संघटना, नाशिक यांचे शिफारशीप्रमाणे संवर्ग १ त्रुटी प्रकारातील त्रुटींचे निराकरण करण्याच्या दृष्टीने व धरणांवरील उपकरणांची दुरुस्ती /नवीन खरेदीशी संबंधित आवश्यक कामे **(संवर्ग १ त्रुटी :- Dams with major deficiencies which may lead to dam failure).**

(२) धरण सुरक्षितता संघटना, नाशिक यांचे शिफारशीप्रमाणे संवर्ग २ त्रुटी प्रकारातील त्रुटींचे निराकरण करण्याच्या दृष्टीने व धरणांवरील उपकरणांची दुरुस्ती /नवीन खरेदीशी संबंधित आवश्यक कामे **(संवर्ग २ त्रुटी:- Dams with rectifiable deficiencies needs immediate attention).**

कार्यप्रकार २) :- (अ) विशेष दुरुस्ती कामे :- कार्यप्रकार २) अंतर्गत विशेष दुरुस्ती अंतर्गत प्रस्तावित करावयाच्या कामांचा प्राधान्यक्रम खालीलप्रमाणे असेल :-

१) वितरण प्रणालीची सद्यःस्थिती विचारात घेऊन ज्या ठिकाणी मुख्य कालवा फुटण्याची शक्यता आहे किंवा बांधकामे दुरुस्ती न केल्यास पडण्याची शक्यता आहे अशी कामे.

२) शासकीय उपसा सिंचन योजनेशी संबंधित शिर्ष कामे.

३) ज्या वितरिका/लघु वितरिकांची संकल्पित वहन क्षमता कमी झाली आहे व पाणी उपलब्ध असूनही शेवटपर्यंत (tail) पोहचत नाही अशा प्रकरणी संकल्पित वहन क्षमता पुनःस्थापित करणे.

४) निर्मित सिंचन क्षमता व प्रत्यक्ष सिंचनातील तफावत दूर करण्याच्या दृष्टीने आवश्यक अनुषंगिक बांधकामे.

५) कालवा विसर्ग मोजमाप करण्याच्या दृष्टीने आवश्यक प्रकल्पनिहाय नवीन साधने बसविणे/नवीन बांधकामे करणे.

(ब) विस्तार व सुधारणा कामे :- कार्यप्रकार २) अंतर्गत विस्तार व सुधारणा अंतर्गत प्रस्तावित करावयाच्या कामांचा प्राधान्यक्रम खालीलप्रमाणे असेल :-

१) प्रकल्प /धरणाच्या पाणीसाठ्यात वाढ करण्याच्या दृष्टीने आवश्यक असलेली कामे.

२) सुधारित जल नियोजनानुसार वाढीव सिंचन क्षेत्र निर्मितीसाठी आवश्यक असलेली कामे.

३) कालव्याच्या संकल्पित वहन क्षमतेत वाढ करण्याच्या दृष्टीने आवश्यक असलेली कामे.

ग) विस्तार व सुधारणा कामांना प्रशासकीय मान्यता प्रदान करण्याबाबतचा मापदंड खालीलप्रमाणे असेल :- विस्तार व सुधारणा अंतर्गत प्रस्तावित कामांकरीता वाढीव फायद्यामुळे मिळणारे उत्पन्न (Incremental Benefit) व वाढीव खर्च (Incremental cost) यांचे गुणोत्तर (ratio) एका पेक्षा जास्त असावे.

घ) निधीची उपलब्धता व लेखाशिर्ष :-

१) मा.राज्यपाल यांच्या दि.२५ जुलै, २०१८ रोजीच्या पत्रान्वये प्राप्त निर्देशानुसार जलसंपदा विभागाचा एकूण मंजूर नियत व्ययाची महामंडळ निहाय व प्रादेशिक विभाग निहाय विगतवारी करण्यापूर्वी एकूण मंजूर नियत व्ययाच्या १०% इतका निधी विस्तार व सुधारणा /विशेष दुरुस्ती कामांसाठी राखून ठेवण्यात येईल. सदर १०% निधी विस्तार व सुधारणा /विशेष दुरुस्ती कामांसाठी राखून ठेवलाजाईल याची खातरजमा नियोजन व वित्त विभाग यांनी करावी.

२) विस्तार व सुधारणा /विशेष दुरुस्ती कामांसाठी राखून ठेवलेल्या सदर १०% निधी मधून प्रकल्प निहाय प्रशासकीय मान्यता देणे व त्यानुसार प्रकल्पास निधी उपलब्ध करून देण्याचे अधिकार जलसंपदा विभागास असतील.

च) आर्थिक दायित्वाची मर्यादा :

विशेष दुरुस्ती /विस्तार व सुधारणा कामांबाबतचा शासन स्तरावर निश्चित करावयाचा वार्षिक आराखडा हा अस्तित्वातील दायित्वाची किंमत विचारात घेऊन वार्षिक नियतव्ययाच्या अडीच पटीच्या मर्यादेत तयार करणेत येईल व या मर्यादेतून

अस्तित्वातील दायित्व (प्रलंबित दायित्व) वजा करुन येणाऱ्या रकमेच्या मर्यादेपर्यंतच शासन स्तरावरून प्रशासकीय मान्यता प्रदान करण्यात येतील.

छ) कृती आराखडा (Workplan) :-

दरवर्षी दिनांक ३१ डिसेंबर पर्यंत प्रत्येक महामंडळाने विशेष दुरुस्ती आणि विस्तार व सुधारणा कामांचा स्वतंत्र कृती आराखडा (Workplan) या शासन निर्णयातील ख मधील प्राधान्यक्रमाच्या निकषानुसार शासनास सादर करावा.

सर्व पाटबंधारे महामंडळांकडून प्राप्त कृती आराखड्यानुसार कामांची यादी राज्य स्तरावर एकत्रित करून प्राधान्यक्रमाच्या निकषानुसार व निधीच्या तरतूदीनुसार विशेष दुरुस्ती आणि विस्तार व सुधारणा कामांचा वार्षिक आराखडा दिनांक ३१ जानेवारी पर्यंत निश्चित करण्यात येईल व त्यात नमूद केलेल्या कामांचेच प्रशासकीय मान्यतेचे प्रस्ताव महामंडळाने शासनास मान्यतेसाठी सादर करावेत.

हा शासन निर्णय नियोजन विभागाच्या अनौपचारिक संदर्भ क्र.११६/१४३३, दि.३१/०५/२०१९ व वित्त विभागाच्या अनौपचारिक संदर्भ क्र.१५१/२०१९, दि.१२/०७/२०१९ नुसार प्राप्त सहमतीने निर्गमित करण्यात येत आहे.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेत स्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा सांकेतांक २०१९०८०११७३४०४८७२७ असा आहे. हा आदेश डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकीत करुन काढण्यात आला आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(अ. अ. कपोले)
शासनाचे उप सचिव

प्रत,

१. मा. राज्यपाल यांचे सचिव.
२. मा. मुख्यमंत्री यांचे सचिव.
३. मा. अध्यक्ष / उपाध्यक्ष, विधानसभा, विधानभवन, मुंबई.
४. अध्यक्ष / उपाध्यक्ष, विधानपरिषद, विधानभवन, मुंबई.
५. मा. विरोधी पक्षनेते, विधानसभा, मुंबई यांचे कार्यालय, विधानभवन, मुंबई.
६. मा. विरोधी पक्षनेते, विधानपरिषद, मुंबई यांचे कार्यालय, विधानभवन, मुंबई.
७. मा.मंत्री, जलसंपदा यांचे खाजगी सचिव
८. मा.राज्यमंत्री, जलसंपदा यांचे खाजगी सचिव
९. सर्व मा.मंत्री यांचे खाजगी सचिव.
- १०.सर्व मा.राज्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव.
- ११.महालेखापाल १/२ (लेखा व अनुज्ञेयता), महाराष्ट्र राज्य, मुंबई / नागपूर.

१२. महालेखापाल १/२ (लेखा परीक्षा), महाराष्ट्र राज्य मुंबई / नागपूर.
१३. प्रधान सचिव, वित्त विभाग, मंत्रालय, मुंबई
१४. प्रधान सचिव, नियोजन विभाग, मंत्रालय, मुंबई
१५. प्रधान सचिव (जसंप्र व वि) जलसंपदा विभाग, मंत्रालय, मुंबई
१६. सचिव (प्रकल्प समन्वय), जलसंपदा विभाग, मंत्रालय, मुंबई
१७. सचिव (जसंव्य व लाक्षेवि) जलसंपदा विभाग, मंत्रालय, मुंबई
१८. महासंचालक, मेरी नाशिक,
१९. सर्व कार्यकारी संचालक, जलसंपदा विभाग
२०. मुख्य लेखा परीक्षक, जल व सिंचन, वाल्मी, औरंगाबाद
२१. मुख्य अभियंता (पा) व सह सचिव, जलसंपदा विभाग, मंत्रालय, मुंबई
२२. मुख्य अभियंता, नियोजन व जलविज्ञान, नाशिक
२३. सर्व मुख्य अभियंते, जलसंपदा विभाग
२४. अधीक्षक अभियंता, राज्य तांत्रिक सल्लागार समिती क्र.१/२, नाशिक/पुणे.
२५. अधीक्षक अभियंता, धरण सुरक्षितता संघटना, नाशिक,
२६. सर्व अधीक्षक अभियंते, जलसंपदा विभाग
२७. सर्व कार्यकारी अभियंते, जलसंपदा विभाग
२८. सर्व तांत्रिक कार्यासन, जलसंपदा विभाग
२९. निवडनस्ती.